

TEKST: GEBERT CORSTENS | FOTOGRAFIE: WALTER KALLENBACH

De rechtsstaat is essentieel voor een fatsoenlijke samenleving

mr. Geert Corstens

Zonder rechtsstaat geen beschaving. Gebondenheid van ons allen aan het recht, erkenning van fundamentele rechten van burgers, evenwicht tussen de machten in de staat en toegang tot onafhankelijke en onpartijdige rechters, deze bestanddelen dragen de rechtsstaat.

Wat een enorme opsteker voor de rechtsstaat. De mars van miljoenen mensen in de straten van Frankrijk, op zondag 11 januari 2015, van Parijs tot Lyon, van Perpignan tot Bayeux, maar ook enkele dagen eerder in Amsterdam en in andere steden van Nederland. Men kwam op voor de vrijheid van meningsuiting. Die was enkele dagen tevoren op de meest gruwelijke wijze aangetast. Moord in koelen bloede, omdat de redactie van Charlie Hebdo haar vrijheid van meningsuiting had gebruikt op een wijze die de moordenaars niet aanstond. Verder waren in een supermarkt ook mensen om het leven gebracht omdat ze joods waren. In dat geval ging het om nog iets fundamenteels: de vrijheid van leven van ons allemaal ongeacht ras, godsdienst, levensovertuiging. Vrijheid van meningsuiting en vrijheid van leven zijn fundamentele mensenrechten. En daarmee geven ze samen met andere elementen de gedachte van de rechtsstaat gestalte. Ook rechten zoals het recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer, het huisrecht en het eigendomsrecht worden als fundamenteel aangemerkt. Maar daarmee is de rechtsstaatsgedachte niet volledig beschre-

ven. Want ook de gebondenheid van ons allen aan het recht, het evenwicht tussen de drie machten in de staat en de toegang tot onafhankelijke rechters vormen de idee van de rechtsstaat.

Gebondenheid van ons allen aan het recht: niemand staat boven de wet. Aan de wet zijn we allemaal gebonden. Aan de Franse koning Lodewijk XIV wordt het gezegd: 'L'état c'est moi' toegeschreven. Met andere woorden: hij bepaalde welke regels wel voor zijn onderdanen golden, maar niet voor hem. Hij stond boven de wet. Vandaar dat hij ook wel een absolute vorst werd genoemd. Absoluut betekent letterlijk: los van, te weten los van de regels. In een democratie zijn de zaken anders geregeld: daar stellen we gezamenlijk de regels vast en zijn we vervolgens allemaal daaraan gebonden. Vandaar dat de term rechtsstaat vaak wordt voorafgegaan door het woord: democratische. Beide zijn niet los van elkaar te zien. In een rechtsstaat zijn we in principe allemaal gelijk en dus is daarin geen plaats voor de dictatuur van één persoon of enkelen.

Een volgend bestanddeel is het evenwicht tussen de machten in de staat. De bekende Franse geleerde uit de achttiende eeuw Charles de Montesquieu

besteedde in zijn beroemde werk 'De l'esprit des lois', daaraan veel aandacht. Er moet volgens deze geleerde een evenwicht zijn tussen de wetgevende, de uitvoerende en de rechterlijke macht. De idee erachter is dat je niet te veel macht moet concentreren in één orgaan. Laat de machten elkaar in evenwicht houden, zodat burgers minder in hun vrijheid worden belemmerd. Montesquieu schreef: 'il faut que, par la disposition des choses, le pouvoir arrête le pouvoir'. Dat wil zeggen: Machtsmisbruik kan worden voorkomen wanneer de zaken zodanig zijn geregeld dat de macht de macht tot staan brengt.

Ten slotte geldt als vierde element van de rechtsstaat dat iedereen in geval van een conflict met een medeburger, een bedrijf, een instelling of de overheid een beroep moet kunnen doen op onafhankelijke en onpartijdige rechters. En die zijn er ook om in geval van wetsovertreding straffen op te leggen. Ook die taak vertrouwen we toe aan rechters. Van groot belang is dat je als burger ook gemakkelijk naar die rechter toe moet kunnen gaan. Er moeten geen hoge belemmeringen worden opgeworpen. Dat vormde de reden waarom er zo'n verzet ontstond toen de regering een paar jaar geleden de griffierechten, een soort van leges, radicaal wilde verhogen. Ook moet zijn geregeld dat degenen die zich geen dure advocaat kunnen permitteren, kosteloze rechtsbijstand kunnen krijgen of alleen een eigen bijdrage behoeven te betalen die het

volledige tarief niet dekt.

Al deze elementen die gezamenlijk de rechtsstaat funderen strekken ertoe de vrijheid van ons allen te garanderen. We willen niet in een samenleving verkeren waarin het recht van de sterkste heerst. We willen dat het recht sterk is, dat we op een redelijke, fatsoenlijke manier met elkaar kunnen omgaan. De rechtsstaat draagt daaraan bij, is een noodzakelijke voorwaarde daarvoor.

Misschien is dit nog het best te illustreren aan de hand van het tegendeel van een

rechtsstaat. Ik noem de situatie in Congo zoals daarover een tijd geleden in de krant was te lezen:

'Politici stelen ongehinderd van de staat. De overheid betaalt geen salarissen, of die 'raken zoek', dus vragen leraren smeergeld aan ouders. Een politieagent accepteert geen aangifte zonder 'motivatiegeld'. Een journalist betaalt de ambtenaar van de geheime dienst om niet gearresteerd te worden. Militairen zonder soldij plunderen en militiestrijders verkrachten.'

Mr. Geert Corstens was van eind 2008 tot eind 2014 president van het hoogste algemeen rechtscollege in het land, de Hoge Raad der Nederlanden. Hij was ook enkele jaren president van het Network of Presidents of Supreme Judicial Courts in the European Union. Voordat hij in 1995 tot de Hoge Raad toetrad was hij 14 jaar hoogleraar strafrecht in Nijmegen. Hij schreef honderden artikelen over strafrecht en rechterlijke organisatie en diverse boeken. Zijn proefschrift ging over de controle op het openbaar ministerie. Hij was de auteur van het bekende handboek over het Nederlands

strafprocesrecht dat inmiddels zijn achtste druk beleefde. Hij schreef ook in het Frans (o.a. het boek getiteld: 'Droit pénal européen', vertaald in het Engels en het Nederlands), het Engels en een enkele keer in het Duits. Zijn meest recente boek is getiteld 'De rechtsstaat moet je leren, de president van de Hoge Raad over de rol van de rechter' (2014, samen met Reindert Kuiper, uitgave Prometheus Bert Bakker). Het is afgestemd op een algemeen publiek. Hij studeerde cum laude af in Nijmegen, werkte daarna als stagiaire bij de EEG in Brussel om vervolgens in 1974 te promoveren aan de Universiteit van Amsterdam. Daarna werd hij rechterlijk ambtenaar in opleiding in Amsterdam en officier van justitie in Nijmegen. Hij spreekt vaak over de rechtsstaat en over een onderwerp dat hem evenzeer bezighoudt: vergeving en vergelding.

geertcorstens@speakersacademy.nl